

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет

Навчально-науковий інститут економіки та управління
Обліково-фінансовий факультет

Кафедра українознавства

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Методичні рекомендації
для семінарських занять
здобувачів вищої освіти ступеня « молодший бакалавр» для спеціальностей
071 «Облік і оподаткування» та 201 «Агрономія» Миколаївського
національного аграрного університету денної форми навчання

Миколаїв
2021

УДК 94(477)

I-90

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету від 18 березня 2021 р. протокол № 7

Укладач

Т. В. Березовська – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства Миколаївського національного аграрного університету.

Рецензенти

В. О. Ханстантинов – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії і суспільних наук Миколаївського національного аграрного університету;

С. С. Макарчук – кандидат історичних наук, доцент, керівник Обласного центру пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності Миколаївської обласної ради

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. Семінар № 1. ПЕРВІСНА ДОБА І НАЙДАВНІШІ ПЛЕМЕНА НА ЗЕМЛЯХ УКРАЇНИ	5
2. Семінар № 2. СХІДНІ СЛОВ'ЯНИ. КИЇВСЬКА	6
3. Семінар № 3. РОЗДРОБЛЕНІСТЬ РУСІ. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО	7
4. Семінар № 4. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ЧАСИ ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ	8
5. Семінар № 5. КОЗАЦТВО В БОРОТЬБІ ЗА ЦІОНАЛЬНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	10
6. Семінар № 6. УКРАЇНА В ХІХ ст.	13
7. Семінар №7. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ (1917-1920)	15
8. Семінар № 8. УКРАЇНА в 20-30-ті роки	17
9. Семінар № 9. УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ТА ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВОЄН	19
10. Семінар № 10. УКРАЇНА В СКЛАДІ СРСР У ПЕРІОД 1945-1985 років	25
11. Семінар № 11. УКРАЇНА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: НОВІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ	26

ПЕРЕДМОВА

Важливе місце в системі гуманітарних наук університету належить курсу історії України. Він покликаний дати здобувачам вищої освіти сучасні наукові знання з історії Батьківщини, які їм необхідні як в період навчання в університеті, так і після його закінчення.

Предмет і мета курсу.

Значення вивчення історії України для фахівця-аграрника

Існує кілька визначень поняття «історія». По-перше, в широкому розумінні слова «історія» - це загальний процес розвитку. Так, ми говоримо про історію всесвіту, історію природи тощо. По-друге, під історією в більш вузькому значенні слова ми розуміємо життя і розвиток людського суспільства. «Історія» - це рух у часі та його пізнання. Якщо мати на увазі історію нашої країни, то предметом курсу історії України є вивчення розвитку людського суспільства в українських землях з найдавніших часів, а саме з часу появи людини до наших днів.

Що вивчає курс історії України? При викладанні курсу історії України головна увага приділяється оповіді про формування українського народу та його держави, інших національностей, що проживають на території України та їх відносини із сусідніми державами. Особливе місце відведено економічному розвитку та соціальним і політичним процесам, прогресу науки, ознайомленню з діяльністю видатних особистостей тощо. Вивчення курсу повинно допомогти з'ясуванню місця історії України у світі. Тому ми нерідко називаємо курс, що читаємо: «Україна в історії світової цивілізації». Як бачимо, досить великий і складний обсяг проблем необхідно вивчити, але ж багато цікавого і корисного чекає на того, хто з інтересом поставиться до історії свого народу. Бо не дарма кажуть, що історія, таке ж його багатство, як і його земля, і все, що на ній створено.

Мета вивчення курсу. Своєю метою ми вважаємо допомогу студентам зрозуміти важливість історичного пізнання як для поглибленого розуміння себе, так і тих людей і країн, що нас оточують як в Україні, так і в цілому світі. Зокрема, відомий російський історик В. Й. Ключевський відзначав, що «без знання історії ми повинні визнати себе випадковостями, не розуміючими, як і для чого ми живемо, як і до чого прямувати?» Ольга Кобилянська, українська письменниця, заповідала нащадкам своїм: «Згадуйте предків своїх, щоб історія перед вами не згасла, і золотої нитки не згубить».

Семінар № 1. ПЕРВІСНА ДОБА І НАЙДАВНІШІ ПЛЕМЕНА НА ЗЕМЛЯХ УКРАЇНИ (2 год.)

План

1. Кам'яна доба.
2. Трипільська культура.
3. Кочові племена. Етнокультурна характеристика скіфів.
4. Розселення греків по берегах Чорного моря. Місто – держава Ольвія.

Питання для самостійного вивчення

1. Господарська діяльність кам'яної доби.
2. Релігійні уявлення первісної людини.
3. Побут кочових племен.
4. Причини колонізації греками Північно-Західного Причорномор'я.
5. Соціокультурний розвиток Ольвії.

Теми доповідей та повідомлень.

1. Культура первісного ладу.
2. Особливості розвитку Трипільської культури.
3. Військова та господарська діяльність скіфів.
4. Сарматське завоювання Скіфії та його наслідки.
5. Грецькі міста-держави в Північному Причорномор'ї.
6. Виникнення міста-держави Ольвія.
7. Ювелірне мистецтво скіфів.
8. Культура Ольвії.

Література

1. Бойко О. Історія України / О. Бойко. – К. : Вища школа, 2008. – 357 с.
2. Залізник Л. Стародавня історія України / Л. Залізник. – К. : Темпора, 2017. – 542 с.
3. Історія України з прадавніх часів до сьогодення / під. ред. С. П. Тесленка. – Х. : Основа, 2012 – 318 с.
4. Історія України / під ред. проф. М. О. Скрипника. – К. : Інститут історії України НАН України, 2011. – 596 с.
5. Кравченко Н. У пошуках країни антич / Н. Кравченко // Історія України. – 2000 – № 46. – С. 2-5.
6. Мурзін В. Населення України у передскіфські часи: кімерійці та їхні сусіди / В. Мурзін // Український історичний журнал. – 2009. – № 2. – С. 3-6.

Проблемні питання

1. Які Ви знаєте гіпотези про виникнення світу?
2. Коли прийшла в Україну людина сучасного типу кроманьйонець – *Homo sapiens* (людина розумна)?
3. Що слід розуміти під «неолітичною революцією»?
4. Чим характеризується Трипільська культура?
5. Що Ви можете розповісти про скіфів?
6. Чим характеризуються сармати?
7. Який вплив на місцеве населення мали грецькі міста-поліси?
8. В чому причина швидкого економічного піднесення міста-держави Ольвія?

Семінар № 2. УТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ РУСІ (2 год)

План

1. Східні слов'яни: господарство та суспільний устрій. Передумови виникнення держави у слов'ян.
2. Утворення і основні етапи розвитку Давньоруської держави.
3. Розквіт Київської Русі. Внутрішня і зовнішня політика князів Володимира і Ярослава.
4. Феодальна роздробленість: причини і наслідки. Галицько-Волинська держава.
5. Історичне значення Київської Русі. Проблема спадщини Давньоруської держави в сучасній історичній літературі.

Питання для самостійного вивчення

1. Історичні джерела.
2. Проблема походження слов'ян в історичній літературі.
3. Давньоруська народність.
4. Історичні корені та етногенез українців.

Теми доповідей та повідомлень

1. Історія "українських племен" у працях М. С. Грушевського.
2. Дипломатичні відносини перших князів.
3. Шлюб і подружнє життя в Київській Русі.
4. "Руська правда" як перший юридичний кодекс.
5. Історичний портрет княгині Ольги.
6. Князь Святослав - видатний полководець Київської Русі.

7. Історичний портрет Володимира Великого.
8. Історичний портрет Ярослава Мудрого.

Література

1. Борисенко В. Й. Курс української історії з найдавніших часів до XX століття / В. Й. Борисенко. – К. : Темпора, 2017. – 370 с.
2. Котляр М. Ф. Історія України в особах. Давньоруська держава / М. Ф. Котляр. – К. : Інститут історії України НАН, 2007. – 218 с.
3. Котляр М. Ф. Духовний світ літописання / М. Я. Котляр. – К. : Інститут історії України НАН України, 2011. – 338 с.
4. Котляр М. Ф. Початки Русі. Довкола 862 року / М. Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2012. – №2. – с. 28 – 42.
5. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства / О. Моця. – К. : Темпора, 2012. – 520 с.
6. Ричка В. М. Шлюб і подружнє життя у Київській Русі / В. М. Ричка // Український історичний журнал. – 1992. – №1. – С. 28 – 41.
7. Ричка В. М. Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації / В. М. Ричка // Український історичний журнал. – 2001. – №2. – С. 31 – 37.
8. Чмихов М. О. Археологія та стародавня історія України / М. О. Чмихов, Н. М. Кравченко, І. Т. Черняков. – К. : Наукова думка, 2004. – 390 с.

Семінар № 3. РОЗДРОБЛЕНІСТЬ РУСІ. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО (2 год)

План

1. Причини і наслідки занепаду Київської держави.
2. Боротьба проти монголо-татарської навали.
3. Зміцнення Галицько-Волинського князівства. Роман Мстиславич. Данило Галицький.
4. Культура періоду роздробленості.

Питання для самостійного вивчення

1. Князівства Середнього Подніпров'я.
2. Галицьке та Волинське князівства до їх об'єднання.

Теми доповідей та повідомлень

1. Зародження та етапи формування Галицького князівства.
2. Внутрішня та зовнішня політика Володимирка та Ярослава Осмомисла.
3. Роман Мстиславич - засновник Галицько-Волинської держави.

4. Князь Данило Романович Галицький.
5. "Слово о полку Ігоревім" як історичне джерело.
6. Атрибути князівської влади.

Литература

1. Бойко О. Історія України / О.Бойко. – К. : Вища школа, 2017. – 357с.
2. Котляр М. Ф. Данило Галицький / М. Ф. Котляр. – К. : Вища школа, 2009. – 315 с.
3. Котляр М. Ф. Феномен удільної роздробленості Русі / М. Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2013. – №2. С. 24 – 38.
4. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство / І. П. Крип'якевич – К. : Либідь, – 2000. – 42с.
5. Панченко П. П. Аграрна історія України / П. П. Панченко, Ю. Ф. Мельник. – К. : Просвіта, 2007. – 532 с.
6. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. - Т. 1 / Н. Полонська-Василенко. – К. : Либідь, 1992. – 517 с.
7. Рибалка І. К. Історія України. Від найдавніших часів до кінця XVIII століття / І. К. Рибалка. – Х. : Слово, 2009. – 465 с.
8. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1993. – 717 с.

Проблемні питання

1. З якими зовнішніми ворогами на сході, півдні, заході і півночі доводилось боротися українським князівствам?
2. Дайте оцінку роздроблення Київської держави. Чи можна було зупинити цей процес і зберегти Київську Русь? Як саме?
3. Чому збройні сутички з іноземними загарбниками часто закінчувались поразкою руських князівств?

Семінар №4. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (2 год)

План

1. Початок польської експансії на українських землях. Загарбання Галичини Польщею.
2. Перехід Волині та Наддніпрянщини під владу Литви. Становище українських земель у складі Великого Литовського князівства.
3. Люблінська унія 1569 р. Україна в складі Речі Посполитої. Посилення соціального, національного та релігійного гноблення.
4. Братства та їх роль у боротьбі за релігійні та національні права українців.

Питання для самостійного вивчення

1. Утворення Московської держави та її роль в історії українського народу.
2. Історія формування Литовського князівства.
3. Піднесення української культури в другій половині XVI-XVII ст.

Теми доповідей та повідомлень

1. Литовські статuti.
2. Українські міста: ремесла, торгівля.
3. Уніатська (греко-католицька) церква.
4. Утворення фільваркового господарства.
5. Селянські виступи в XV - поч. XVI ст.
6. Російсько-українські взаємозв'язки в XV-XVI ст.
7. Розвиток освіти.
8. Братства та їх роль у суспільно-політичному житті України.
9. Українська шляхта.
10. Оцінки Берестейської церковної унії (1596 р.) в історичній літературі.
11. Організація шкіл та друкарень.
12. Полемічні та історичні твори другої половини XVI-початку XVII ст.
13. Основні риси українського побуту в XV-XVI ст.
14. Український жіночий та чоловічий одяг.
15. Виникнення й поширення назви "Україна".

Література

1. Бойко О. Історія України / О. Бойко. – К. : Вища школа, 2017. – 357с.
2. Грушевський М. С. Ілюстрована Історія України / М. С. Грушевський. – К. : Либідь, 1990. – 420 с.
3. Дорошенко Д. І. Історія України в 2-х томах. - Т.1 (до половини XVII століття) / Д. І. Дорошенко – К. : Глобус, 2001. – 617 с.
4. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI-XVII ст. / Я. Д. Ісаєвич. – К. : Інститут історії України НАН України, 2012. – 380 с.
5. Історія України в особах. Литовсько-польська доба. – К. : Наукова думка. – 2007. – 385 с.
6. Історія України: нове бачення / за ред. Смолія В.А. – у 2 т. - Т. 1. – К. : Інститут історії України НАН України, 2011. – 460 с.
7. Полонська-Василенко Н. Історія України / Н. Полонська-Василенко. – у 2 т. - Т. 1. – К. : Либідь, 1992. – 517 с.
8. Русіна О. В. Україна під татарами і Литвою / О. В. Русіна. – К. : Либідь, 1998. – 215 с.
9. Сас П. М. Політична культура українського суспільства (кінець XVI - початок XVIII ст.) / П. М. Сас. – К. : Наукова думка, 1998. – 180 с.
10. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1993. – 717 с.

Проблемні питання

1. Які верстви населення Великого князівства Литовського прагнули об'єднатися з Польщею, а які навпаки боялися цього злиття?
2. Чим, на Ваш погляд, була Брестська церковна унія: спробою зберегти український народ від насильного покатоличення чи релігійним компромісом, який надав уніатському духовенству додаткові права та привілеї? Які її основні наслідки для України?

Семінар № 5. КОЗАЦТВО В БОРОТЬБІ ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (2 год)

План

1. Причини виникнення козацтва та походження його назви.
2. Запорозька Січ. Устрій, господарство, воєнна організація.
3. Боротьба козацтва проти турків і татар.
4. Козацько-селянські повстання. Утворення реєстрового козацтва.
5. Українська національна революція під проводом Б.Хмельницького. 1648-1657рр.

Питання для самостійного вивчення

1. Соціальний склад козацтва.
2. Козацька громада.
3. Козацтво до середини XVI ст.
4. Біографія Б.Хмельницького

Теми доповідей та повідомлень

1. Дмитро Байда-Вишневецький.
2. Криштоф Косинський.
3. Северин Наливайко.
4. Петро Сагайдачний.
5. Побут українських козаків.
6. Одяг українських козаків.
7. Атрибути гетьманської влади. Козацькі клейноди.
8. Церква і школа в Запорозькій Січі.
9. Господарство запорозьких козаків.
10. Військове мистецтво козаків.
11. Зв'язки запорозького та донського козацтва.
12. Адміністративно-політичний устрій Запорозької Січі.
13. Перші походи українських козаків.
14. Повстання на чолі з Б.Хмельницьким.

Література

1. Апанович О. Гетьмани України і кошові атамани Запорозької Січі / О. Апанович. – К. : Либідь, 1993. – 407 с.
2. Бойко О. Д. Історія України : посібник / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав. – 2004. – 708 с.
3. Голобуцький В. Запорозьке козацтво / В. Голобуцький. - К. : Наукова думка, 1994. – 190 с.
4. Грушевський М. С. Історія української козаччини. До року 1625 / М. С. Грушевський // Вітчизна. – 2009. – № 1-11.
5. Дорошенко Д. Нарис історії України: в 2-х т. - Т. 1 / Д. Дорошенко - К. : Глобус, 1991. – 570 с.
6. Історія України: курс лекцій: в 2-х кн. - Кн. 1. – К. : Либідь, 1991. – 700 с.
7. Полонська-Василенко Н. Історія України: в 2-х т. – Т. 1. / Н. Полонська-Василенко. – К. : Либідь, 1992. – 517 с.
8. Сас П. Хотинська війна 1621р. / П. Сас. – К. : Інститут історії України НАН України, 2011. – 520 с.
9. Смолій В. А. Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті / В. А. Смолій // Український історичний журнал. – 1991. – № 5. – С. 17 – 25.
10. Сторінки воєнної історії : Зб. наук. ст. / голов. ред. В. А. Смолій. – К. : Інститут історії України НАН України, 2011. – Вип. 14. – 228с.
11. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – в 3-х т. / Д. І. Яворницький. – К. : Наукова думка, 1990-1991.

Проблемні питання

1. Які ознаки, на вашу думку, характеризують Запорозьку Січ як козацьку республіку?
2. Як склалися взаємовідносини між королівською владою та українським козацтвом? Коли і з якою метою польський уряд провів реєстрацію козацтва?
3. Визначте основні напрями зовнішньої політики Запорозької Січі.

ВИСНОВКИ ДО МОДУЛЯ 1

- Первісна людина на території сучасної України у своєму розвитку пройшла складний шлях, який закономірно призвів до появи сучасного суспільства. Її територію заселяли різні народи, здобутки яких стали монолітним фундаментом духовного багатства українського народу.
- Досягнення кімерійців, скіфів та сарматів у матеріальній і духовній сфері стали в майбутньому творчим надбанням українства.
- Глибокий вплив на долю народів Північного Причорномор'я мала еллінська цивілізація, яка помітно прискорила темпи історичного

розвитку народів Криму і на тривалий час визначила південний вектор цивілізаційної орієнтації.

- Доба VI - IX ст. в історії східного слов'янства характеризується глибинними якісними суспільними змінами, визріванням та становленням тих соціально-економічних і політичних чинників, що сприяли виникненню і утвердженню Давньоруської держави.
- Київська Русь, східнословянська ранньофеодальна держава, пройшла великий шлях, позначений соціально-економічним, політичним та культурним прогресом і успішно захищала європейську цивілізацію від поглинання степовою культурою, ставши своєрідним мостом між Заходом і Сходом.
- Передові на той час політичний устрій, господарські успіхи, дипломатична активність, підкріплювана силою зброї в боротьбі проти загарбників, сприяли висуненню Русі на провідні позиції в Європі.
- З середини XI ст. Київська Русь переживає феодальну роздробленість - закономірний етап у розвитку феодального суспільства. В середині XII ст. Давньоруська держава розпалась на окремі самостійні князівства.
- Еволюційний розвиток Київської держави в середині XIII ст. насильно перервала і на десятиріччя загальмувала монгольська навала, якою й закінчився київський період української історії.
- Спадкоємцем традицій Давньоруської держави стало Галицько-Волинське князівство, що утворилось у 1199 році в результаті об'єднання цих двох князівств. Але опинившись у сфері впливу сусідніх держав, ослаблені монголо-татарською навалою. Галичина і Волинь надовго втратили перспективи незалежного розвитку і в середині XIV ст. стали володіннями Литви та Польщі.
- Перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського тривало декілька століть. Для першого етапу литовського проникнення на українські землі у XIV ст. характерним є толерантне ставлення до місцевого населення і органічне сприймання завойовниками його традицій та досвіду. Після укладення Кревської унії (1385 р. українські землі остаточно втрачають залишки автономії. Після Люблінської унії (1569) і утворення Речі Посполитої вони стають складовою частиною Польщі, що призводить до форсованого ополячення та окатоличення українського народу. Панівні верстви цих держав повністю ліквідували залишки автономної української державності, але повної асиміляції українства здійснити не вдалося. За несприятливих умов литовсько-польського панування, відсутності власної держави українцям вдалось долучитись до передових гуманістичних європейських ідей, досягнень наукової думки, створити і розвинути власну систему освітніх закладів, друкарень, що стали носіями наукових знань і сприяли підвищенню освітнього рівня людей.

- Суспільні процеси XV-XVI ст. зумовили виникнення в соціальній структурі принципово нової верстви - козацтва, яка, поступово набираючи силу, згодом стала впливовим фактором суспільного життя і провідною суспільною силою в боротьбі за національне визволення України.

Україна на той час уже була визнана європейськими державами як суб'єкт міжнародних відносин.

Березневими статтями передбачався порядок правління в населених пунктах, витрачання коштів на утримання козацького війська, оплати старшині. Союз України з Московією означав її цілковитий розрив з Польщею. Україна мала змогу йти до власної мети - створення української державності. Яку оцінку Переяславські угоди одержали в історичній літературі минулого?

Яку оцінку цим документам дають сучасні українські історики? Відповідаючи на ці питання, майте на увазі, що справжнього (оригінального) тексту Переяславської угоди немає, а є лише неточні копії з оригіналу, який не зберігся.

Як розвивалися стосунки з Московією після підписання Переяславської угоди? Розкажіть про стосунки Росії з Польщею (Віленське перемир'я 1656 р.) та з Україною, України зі Швецією та Семигородом (Угорщиною). Яка нова антипольська коаліція сформувалася завдяки зусиллям Б. Хмельницького? Які держави увійшли до неї? Які нові перспективи відкривались перед молодого українською державою? Чому вони не були реалізовані?

Розглядаючи питання про історичну роль Богдана Хмельницького, дайте характеристику його політичної, дипломатичної, військової діяльності. Схарактеризуйте різноманітні наукові погляди на історичну роль, яку відіграв Богдан Хмельницький в історії України. Зверніть увагу на те, що серед істориків ніколи не було єдиної думки в оцінці діяльності особи Б. Хмельницького.

Семінар № 6. УКРАЇНА в XIX ст. (4 год)

План

1. Політичне становище та соціально-економічний розвиток України в першій половині XIX ст. під владою Російської імперії.
2. Становище українських земель в складі Австрійської імперії першої половини XIX ст.
3. Українське національне відродження в першій половині XIX ст.
4. Аграрна реформа 1861 року та буржуазні реформи 60-80-х років XIX ст., їх економічні, політичні та соціальні наслідки.

5. Особливості капіталістичного розвитку України в пореформений період.
6. Посилення національного та соціально-політичного руху в Україні другої половини XIX ст.

Питання для самостійного вивчення

1. Війна Росії з наполеонівською Францією та участь у ній українців.
2. Події революції 1848-1849 років на західноукраїнських землях. Головна Руска Рада.
3. Україна в роки Кримської війни.
4. Становлення української нації.
5. Піднесення національно-визвольного руху на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. Народовці і москвофіли. І. Франко.
6. Культура України XIX ст.

Теми доповідей та повідомлень

1. Кирило-Мсфодіївське братство.
2. Становлення української нації.
3. Здійснення реформ 60-70-х років XIX ст. в Україні.
4. Суспільно-політичний рух у Наддніпрянській Україні 60-90-х років XIX ст. М. Драгоманов.
5. Т. Шевченко та його роль в українському національному відродженні.
6. Історична постать І. Франка.

Література

1. Бойко О. Історія України : посібник / О. Бойко. – К.: Академвидав, 2017. – 708 с.
2. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX - XX ст. / Я. Грицак. – К. : Либідь, 1996. – 324 с.
3. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України / М. С.Грушевський. – К.: Либідь, 1992.- 345с.
4. Денисенко Г. Г. Воєнна історія України в контексті дослідження і збереження культурної спадщини / Відп.ред. В. О. Горбик. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – 289 с.
5. Дорошенко Д. Нарис історії України / Д.Дорошенко. – К.: Либідь, 1992. – 234 с.
6. Драгоманов М. П. Пропаший час: українці під московським царством. 1654-1876 / М. П. Драгоманов // Український історичний журнал. – 1991. – №9. – С.34-45.
7. Історія України / Кер.авт.кол. Ю. Д. Зайцев. Вид. 2-е зі змінами. – Львів, 2008. – 564 с.
8. Історія України / За ред.В. А.Смолія. – К.: Основа, 1997. – 345 с.

9. Полонська-Василеико Н. Історія України. - в 2-х т./ Н. Полонська-Василенко. – Т. 2. – К.: Либідь, 1992. – 347с.
10. Сарбей В. Г. Становлення і консолідація нації та піднесення національного руху в Україні в II половині XIX ст. / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1993. – № 7-8.
11. Сторінки воєної історії України: Зб.наук.ст. / Гол.ред. В. А. Смолій. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2011. – Вип.14. – 228 с.
12. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К.:Либідь, 1991.- 780 с.

1. Де, на вашу думку, було сильніше гноблення - в австрійській чи російській частинах України? Чому?
2. Чому саме в період найбільшої лібералізації царського режиму в Росії (60-ті - 70-ті роки XIX ст.) посилюється наступ на національні права України?

Семінар № 7. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ (1917-1920) (4 год)

План

1. Лютнева буржуазна революція в Петрограді. Революційні події в Україні. Утворення Української Центральної Ради.
2. Проблема державності України та ставлення до неї різних політичних сил. I та II Універсали Центральної Ради.
3. Жовтнева революція в Петрограді та ставлення до неї Центральної Ради. III Універсал. Проголошення УНР.
4. Проголошення Радянської влади в Україні. Загострення відносин між більшовицькою владою та Центральною Радою.
5. IV Універсал Центральної Ради. Проголошення самостійності України.
6. Берестейський мир. Окупація України німецькими та австрійськими військами.
7. Гетьманщина. Внутрішня та зовнішня політика П. Скоропадського.
8. Західноукраїнські землі в 1918-1919 роках. Проголошення Західноукраїнської Народної республіки (ЗУНР). Спроба об'єднати УНР і ЗУНР.
9. Директорія. Протиборство політичних сил в Україні. Громадянська війна та її наслідки.

Питання для самостійного вивчення

1. Утворення Рад в Україні.
2. Інтервенція військ Антанти. Денікінщина

Теми доповідей та повідомлень

1. Грушевський Михайло Сергійович - видатний вчений і політичний діяч, перший Президент України.
2. Винниченко В.К. - видатний український письменник, публіцист і політик.
3. Аграрна і національно-культурна політика гетьмана П. Скоропадського.
4. Політика "воєнного комунізму" та її здійснення в Україні.
5. Н. Махно: проти всіх режимів.
6. Гетьман П. Скоропадський.
7. Українські збройні формування 1917-1921 років.
8. Історичний портрет С.В.Петлюри.

Література

1. Бойко О. Історія України : посібник / О. Бойко. – К.: Академвидав, 2017. – 708 с.
2. Винниченко В.К. Відродження нації / В. Винниченко. – К.: Наукова думка, 1990. – 124 с.
3. Горелов В. Павло Скоропадський - гетьман Української Держави / В. Горелов. – К.: Основа, 2019. – 342
4. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття І. Нагаєвський. – К.: Либідь, 2013. – 456 с.
5. Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року: Історичні нариси / Р.Пиріг. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2011. – 336 с.
6. Реєнт О. Українська революція/ О.Реєнт. – К.: Наукова думка, 2016.– 367 с.
7. Солдатенко В. У вирі революцій і громадянської війни (актуальні аспекти вивчення 1917-1920рр. в Україні). – К.: Парламентське вид-во, 2012. – 272 с.
8. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К.: Либідь, 2016. – 780 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

1. Які проблеми, на вашу думку, Центральна Рада повинна була вирішувати насамперед? Яка програма дій могла б знайти підтримку серед більшості українців?
2. Які проблеми виникли в Центральній Раді у зв'язку з приходом більшовиків до влади в Росії?
3. Чому саме Харків став місцем проведення I Всеукраїнського з'їзду Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів?
4. Чим політика більшовиків приваблювала українське населення, а чим відштовхувала?

5. Чи є справедливими твердження радянських істориків про те, що Центральна Рада була „антинародною”, „буржуазно-націоналістичною”, „реакційною”?
6. Чи можна, на вашу думку, погодитися з твердженням М. Грушевського, що „у своїй діяльності Центральна Рада завжди мала єдиний критерій, єдиний компас - інтереси трудящих мас”? Чому?

Семінар № 8. УКРАЇНА в 20-30-ті роки (4 год)

План

1. Утворення СРСР. Українська СРР в складі СРСР.
2. Нова економічна політика. Відбудова народного господарства України на засадах непу.
3. Українізація. Українське національне відродження 20-х років.
4. Індустріалізація в Україні: проблеми і здобутки.
5. Становлення тоталітарного режиму в СРСР. Сталінський терор в Україні та його наслідки.
6. Суцільна колективізація: засоби її проведення і основні наслідки для України. Голодомор 1932-1933 років.
7. Західноукраїнські землі в складі Польщі, Румунії та Чехословаччини в 20-30-ті рр.

Питання для самостійного вивчення

1. Політичний режим в Україні в 20-ті роки.
2. Політика "українізації": мета, засоби, непослідовність здійснення та наслідки. Націонал-комунізм.
3. Зміни в національному та соціальному складі населення України в 30-х роках як результат політики тоталітарного режиму.

Теми доповідей та повідомлень

1. НЕП: сутність, значення.
2. Культурне будівництво в 20-ті роки в Україні.
3. Знищення української інтелігенції під приводом боротьби з "українським буржуазним націоналізмом".
4. Сталінський терор в армії та його трагічні наслідки.
5. Голодомор 1932-33 років в Україні: причини та наслідки.

Література

1. Бойко О. Історія України : посібник / О. Бойко. — К.: Академвидав, 2017.-708 с.
2. Голод на Україні 1932-1933 років: очима істориків, мовою документів. - К.: Темпора, 2018.-564 с.

3. Дорошенко М. С., Колесник В. Ф. Формування в Україні більшовицької партійно-державної номенклатури в 20-х роках / М. С. Дорошенко // Український історичний журнал. - 2013. - № 3.-С.45-61.
4. Єрмак О. П. Ліквідація куркульства як класу / О. П. Єрмак // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. -К., 2011.- Вип.1.- С.13-37.
5. Кульчицький С. В. Ціна „великого перелому" / С. В. Кульчицький. - К. : Либідь, 2017.-341с.
6. Малик Я. Й. Впровадження радянського режиму в українському селі / Я. Й. Малик. – Львів : Конвалія, 2016.-268с.
7. Онопрієнко В.І., Щербань Т.О. Доля науки в Україні (кінець ХІХ ст. - 30-ті роки ХХ ст.) / В.І. Онопрієнко // Український історичний журнал. - 2018, - № 4-6.-С. 23-3
8. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К.: Либідь, 2016.- 780 с.

Проблемні питання

1. Чи можна назвати зовнішню політику УСРР на початку 20-х років власною політикою незалежної держави? Чому?
2. Чи можна назвати нову економічну політику компромісом? Чому? Якщо це компроміс, то між якими силами?
3. Чому на основі нової економічної політики народу вдалося за короткий термін ліквідувати господарську розруху і відбудувати народне господарство? Що з того досвіду актуальне і сьогодні?
4. Чи була альтернатива утворенню СРСР? Чи могла Українська СРР зберегти самостійність?
5. Чи була УСРР дійсно незалежною державою?
6. У чому полягає суть і які основні причини започаткування політики "українізації"? Які наслідки вона мала?
7. У чому полягали особливості індустріалізації в Україні? Чим вони були зумовлені?
8. Визначте зв'язок і взаємовплив індустріалізації та культурної революції.
9. Чому наслідки індустріалізації історики вважають суперечливими і неоднозначними? Які з цих наслідків ви назвали б позитивними, а які - негативними?
10. Назвіть спільні причини і наслідки голоду 1921-1923 рр. та голоду 1932-1933 років. Що їх відрізняло? Чи можна було їх уникнути?
11. Чому на початку 20-х років українські землі знову опинилися у складі різних держав? До яких наслідків це призвело?

Семінар № 9. УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ТА ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВОЄН (2 год)

План

1. Причини і характер Другої світової війни. Радянсько-німецький пакт про ненапад. Возз'єднання західноукраїнських земель у складі УРСР.
2. Початок Великої Вітчизняної війни. Становище України на початку війни.
3. Окупаційний режим. Розгортання антифашистського руху опору в Україні.
4. Визволення України. Перемога над фашистською Німеччиною.
5. Наслідки та уроки Другої світової війни для України.

Питання для самостійного вивчення

1. Проголошення у Львові Української держави та переслідування українських націоналістів фашистською владою.
2. Поразка нацистів та їх союзників у Другій світовій війні.

Теми доповідей та повідомлень

1. Проголошення самостійності Карпатської України.
2. Радянсько-німецькі договори 1939 року.
3. Включення Західної України до складу СРСР.
4. Оборона Києва, Одеси і Севастополя.
5. Україна в умовах окупації гітлерівською Німеччиною.
6. Радянські партизани в Україні.
7. Створення та діяльність УПА (Української повстанської армії).
8. Трудовий героїзм українського народу.
9. Контрнаступ радянських військ 1942-1943 років. Курська битва та визволення Харкова.
10. Київська наступальна операція 1943 року.
11. Остаточне визволення території України в 1944 році. Закінчення Великої Вітчизняної війни.
12. Наслідки Другої світової війни для України.

Література

1. Бойко О. Д. Історія України : посібник / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2017. – 708 с.
2. Киричук Ю. А. Історія УПА / Ю. А. Киричук. – Тернопіль, 2011. – 345 с.
3. Коваль М. В. Друга світова війна та історична пам'ять / М. В. Коваль // Український історичний журнал. – 2016. – №3 – 4. – С. 34 – 47.
4. Коваль М. В. Україна: 1939-1945: Маловідомі і непрочитані сторінки історії / М. В. Коваль. – К.: Либідь, 2005. – 453 с.

5. Кучер В. ОУН-УПА в боротьбі за незалежну Україну / В. Кучер. – К.: Основа, 2017. – 456 с.
6. Муковський І. Т., Лисенко О. Є. Звитяга і жертвність. Україна на фронтах Другої світової війни / І. Т. Муковський. – К.: Либідь, 2017. – 237 с.
7. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К.: Либідь, 2016. – 780 с.
8. Шитюк М. М. Військовополонені Німеччини і країн-сателітів у відновленні повоєнного Миколаєва в 1944-1949 роках / М. М. Шитюк // Збірник наукових праць. Історичні науки. – Вип. 3. – Миколаїв: МНУ ім. В. Сухомлинського, 2017. – С.132-146.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

1. Чи була в СРСР альтернатива пакту про ненапад? Якщо була, то яка?
2. Чи можна було уникнути поразки радянських військ на початку війни? Що могло б змінити перебіг подій на користь Червоної армії?
3. Які наслідки для України мав рух опору? Чому він не був консолідованим? Чи можна було запобігти братовбивчій війні між українцями?

ВИСНОВКИ ДО МОДУЛЯ 4

- ◆ Після лютневої демократичної революції 1917 року в Росії утворилось двовладдя - Тимчасовий уряд та Ради робітничих і солдатських депутатів. В Україні в епіцентрі політичної боротьби опинилось питання про її самовизначення. На хвилі розмаху національно-визвольної боротьби була створена Українська Центральна Рада - громадсько-політичне об'єднання, що утворилося 4 березня і яке за короткий час переросло у впливовий представницький орган народної влади.
- ◆ Центральна. Рада свою автономістську програму побудови Української намагається реалізувати в прийнятих Універсалах, починаючи від першого Універсалу і проголошення автономії, до третього – створення УНР і, нарешті, четвертого, де УНР проголошується незалежною. Але нерішучість і непослідовність Центральної Ради призводить до втрати нею території, впливу, влади. Неспроможність УЦР повною мірою задовольнити вимоги окупантів щодо поставок продовольства показали німецько-австрійському командуванню безперспективність співробітництва з нею.
- ◆ У грудні 1917 року більшовики в Харкові проголошують встановлення Радянської влади в Україні, створюють ВУЦВЦ і формують більшовицький уряд - Народний секретаріат. Боротьба,

що розпочалася між більшовиками і Центральною Радою, фактично поклала початок громадянській війні.

- ◆ У квітні 1918 року в результаті державного перевороту до влади приходить гетьман Скоропадський, Але спроба консервативних політичних сил шляхом встановлення авторитарної форми правління стабілізувати ситуацію в Україні зазнала невдачі. Окремі успіхи гетьмана у сферу освіти і науки, економіки, міжнародних відносин не змогли кардинально змінити ситуацію на краще. Залежність Гетьманату від австро-німецьких окупантів, відсутність численної дієздатної регулярної української армії, реставрація старих порядків та відродження архаїчних форм організації суспільного життя, посилення впливу на державну лінію російських консервативних сил, вузька соціальна база - ці та інші причини призвели до наростання соціального напруження та формування організованої опозиції і в кінцевому рахунку - до падіння Гетьманату.
- ◆ У листопаді 1918 року в Україні опозиційними національними силами була створена Директорія, яка після зречення 14 грудня Скоропадським влади захоплює її і встановлює свій вплив на більшій частині України. Але через півтора місяця вона змушена була залишити Київ. Недалекоглядна і суперечлива внутрішня політика, відсутність наближеної до реалій життя моделі державотворення, протистояння політичних лідерів, слабюча армія і отаманщина, міжнародна ізоляція, втрата контролю за розвитком подій не дали можливості Директорії надовго втриматись при владі та утвердити незалежну УНР. Протягом свого існування Директорія поступово еволюціонувала до диктатури військових на чолі з Петлюрою і була ним розпущена в листопаді 1920 року.
- ◆ На початку лютого 1919 року при владі в Україні утвердились більшовики. Проявами цього процесу стали формування та організація радянської державної структури та прийняття першої Конституції УСРР. Економічним підґрунтям реалізації більшовицької програми стала політика «воєнного комунізму», в основу якої була покладена продрозкладка.
- ◆ Межа 1919-1920 років стала своєрідним піком громадянської війни в Україні, коли хаос і безладдя досягли свого апогею. Політика «воєнного комунізму» викликала вибух повстанського руху, що послабило боєздатність Червоної армії. Це дало змогу денікінцям встановити контроль майже над усією українською територією. Безчинства денікінців викликали появу масового партизанського руху, найпотужнішою течією якого був махновський рух.
- ◆ Перемогою Червоною армією Врангеля в Криму та розгромом основних сил махновських повстанських загонів громадянська війна в Україні закінчилася. Завершення громадянської війни

засвідчувало не тільки перемогу Радянської влади, а й поразку національно-патріотичних сил .

- ◆ На початку 20-х років УСРР вийшла з міжнародної ізоляції і активно діяла як самостійна держава. Але в 1921 — на початку 1922 року помітною стає тенденція обмеження дипломатичної активності республіки, яка на кінець року завершується ліквідацією зовнішньополітичного представництва України. 30 грудня 1922 року. І з'їзд Рад затвердив Декларацію про утворення союзу і Союзний договір, а Україна стала членом цього союзу. У травні 1925 року процес входження України до складу СРСР завершується прийняттям ІХ Всеукраїнським з'їздом рад нової Конституції УСРР, яка законодавчо закріпила процес входження України до СРСР, в результаті чого республіка остаточно втратила незалежність.
- ◆ Започаткована в роки громадянської війни політика воєнного комунізму з її продрозкладкою поглиблювала прірву між: владою і основною масою населення - селянством. Реальна загроза втрати влади змусила більшовиків змінити курс і перейти до нової економічної політики.
- ◆ Нова економічна політика була реакцією на об'єктивні обставини - кризовий стан економіки, невдоволення селян продрозкладкою тощо. Запровадження непу в Україні зумовило відродження приватної ініціативи, сприяло поліпшенню економічної ситуації. Для більшовиків ця політика була вимушеним тактичним кроком, здійсненим під тиском обставин, а не виваженою стратегічною лінією. Згорання наприкінці 20-х років непу зумовлене внутрішніми економічними протиріччями цієї політики та суперечливими процесами, які вона зумовила в суспільстві, як то: зниженням темпів розвитку, вичерпанням ресурсів, небажанням більшовицької партії ділитись владою, швидкою диференціацією суспільства, зростанням соціального напруження і тим самим створенням соціальної бази для ліквідації ринкових відносин.
- ◆ В кінці 20-х років нова економічна політика була згорнута, і радянське керівництво перейшло до побудови в СРСР сталінської моделі соціалізму. Головним напрямом стало здійснення курсу на індустріалізацію, в здійсненні якого Україні відводилось чільне місце.
- ◆ Процес індустріалізації в Україні 20-30-х років, збігаючись із загальносоюзними тенденціями, мав певні особливості, зокрема такі: інвестування у промисловість республіки значної частини коштів; побудова в Україні в роки перших п'ятирічок більшості запланованих промислових об'єктів, нерівномірність процесу модернізації промислового потенціалу республіки; поява нових галузей, витіснення приватного сектора. Наслідки індустріалізації були суперечливими і неоднозначними. З одного боку, позитивні

зрушення в промисловості, вихід України на якісно новий рівень розвитку в промисловій галузі, яка мала досягнення за низкою головних індустріальних показників європейського та світового рівнів; урбанізація та швидке формування національного робітничого класу. В той же час форсована індустріалізація стимулювала появу низки негативних тенденцій, таких як пріоритетний розвиток виробництва засобів виробництва, побудову і реконструкцію підприємств-монополістів, диспропорційне і нерівномірне формування промислового потенціалу республіки, наростаюча централізація економічного життя, повернення до командних методів управління тощо.

- ◆ У сталінській моделі побудови соціалізму домінуючою ланкою була індустріалізація. Роль аграрного сектора полягала в «обслуговуванні» процесу індустріалізації і забезпеченні країни продовольством, тобто сільське господарство мало дати необхідну кількість хліба для експорту, для зростаючих промислових центрів і для армії, а також забезпечити промисловість необхідною кількістю робочих рук. Головним наслідком колективізації став форсований індустріальний стрибок, за який було заплачено дорогою ціною: жертвами насильницького розкуркулення і масового голодомору, втратою селянином почуття господаря, тривалою деградацією аграрного сектора.
- ◆ Політика радянського керівництва в галузі культури, що офіційно дістала назву «культурна революція», супроводжувалася складними і неоднозначними процесами. Можна, чітко простежити боротьбу двох протилежних тенденцій оновлення: гуманістичної, творчої і централізованої, регламентованої, державно орієнтованої. Тоталітарна держава не була зацікавлена в докорінному перевороті у свідомості трудящих, їй потрібні були виконавці, а не творчі особистості. Для 20-30-х років принципове значення мала ліквідація неписьменності, створення системи народної освіти, формування нової інтелігенції, відродження науки.
- ◆ Принципово важливою складовою частиною культурних процесів в Україні досліджуваного періоду була політика коренізації. У її практичному здійсненні прослідковується два аспекти: українізація і створення необхідних умов для розвитку національних меншин. Політика коренізації сприяла зростанню національної самосвідомості і розгортанню українського національного відродження, тому одним з головних завдань більшовиків було поставити цей процес під контроль. Коли він почав виходити за рамки адміністративно-командної системи, політика українізації була більшовиками згорнута.
- ◆ В умовах зростання в суспільстві соціального напруження для політичного керівництва все нагальнішою ставала потреба міцної державної влади, здатної не тільки контролювати, а й спрямовувати

соціальні процеси. Ці завдання покладались на тоталітарний режим, що сформувався в 30-ті роки. Про зміцнення тоталітарного режиму свідчать утвердження комуністичної форми тоталітарної ідеології, зрощення правлячої партії з державним апаратом і утворення нового радянського правлячого класу - партноменклатури, встановлення партійно-державним апаратом монопольного контролю над економічною сферою тощо. Важливою умовою функціонування тоталітарного режиму була «надзвичайщина»: масові репресії, депортації, розкуркулення, голодомор.

- ◆ Напередодні війни через низку обставин «українське питання» зайняло одне з центральних місць у міжнародній політиці. Але його вирішення залежало від сусідніх з Україною держав, а не від самих українців.
- ◆ У 1939 році відбувається зближення СРСР з гітлерівською Німеччиною, що завершується підписанням пакту Молотова-Ріббентропа і таємного протоколу, в якому два диктатори - Гітлер і Сталін – ділили Європу на «сфери інтересів» і який став відправною точкою відліку процесу збирання українських земель. До УРСР увійшли Східна Галичина, а також Північна Буковина і частина Бессарабії, і суть суспільно-економічних перетворень на цих територіях полягала в їх радянській.
- ◆ На початковому етапі Великої Вітчизняної війни через некомпетентність військово-стратегічного керівництва, незавершеності процесу переозброєння, мобілізаційної неготовності армії, тактичних прорахунків Червона Армія зазнавала трагічних поразок та катастроф, що призвело до повної окупації фашистами України влітку 1942 року.
- ◆ Фашистський окупаційний режим, головною метою якого було шляхом фізичного знищення, депортацій та вивезення українського населення на роботу до Німеччини, вивільнення території України для колонізації її німцями, спричинив наростання руху опору.
- ◆ Радянський партизанський рух в окупованих районах України пройшов кілька етапів — від зародження до активного протистояння фашистам. Складовою частиною руху опору стали дії певної частини Організації українських націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії (УПА), основною стратегічною метою яких було відновлення української держави.
- ◆ Визволення України від німецьких окупантів було важливою складовою частішою процесу розгрому фашистських загарбників. Перемога стала можливою завдяки титанічному напруженню сил народу, мужності та відданості борців з окупантами, співпраці фронту і тилу.

Семінар № 10. УКРАЇНА В СКЛАДІ СРСР у період 1945-1985 років. (2 год)

План

1. Геополітичні наслідки Другої світової війни.
2. Післявоєнна відбудова і подальший розвиток України в 1945 - середині 50-х років.
3. Соціально-економічні й політичні процеси в республіці в другій половині 50-х - першій половині 60-х років. Діяльність М.С. Хрущова.
4. УРСР у другій половині 60-х - середині 80-х років. Два десятиріччя "застою".
5. "Перебудова" і Україна: причини, суть, наслідки.

Питання для самостійного вивчення

1. Погіршення стосунків між СРСР і країнами Заходу. Політика "холодної війни" та її наслідки.
2. Боротьба УПА проти "радянзації" Західної України.
3. XX з'їзд КПРС. Викриття культу особи Сталіна.
4. Реформаторська діяльність М.С.Хрущова.
5. Посилення кризових тенденцій. Життєвий рівень населення.
6. Загострення міжнародної обстановки на межі 70-х - 80-х років.

Теми доповідей та повідомлень

1. Масові репресії 1944 - початку 50-х років.
2. Діяльність УРСР на міжнародній арені після Другої світової війни.
3. Післявоєнна відбудова економіки України.
4. Голод 1946-1947 років, його причини і наслідки.
5. Збройна боротьба ОУН-УПА в західних областях України.
6. XX з'їзд КПРС. Засудження культу особи І.В.Сталіна.
7. Реформи М.С.Хрущова. Причини і наслідки.
8. "Відлига" і духовне відродження України.
9. Дисидентський рух в Україні.
10. Політичний портрет П.Ю.Шелеста.
11. Л.І. Брежнєв. Політичний портрет.
12. Міжнародне становище СРСР наприкінці 70-х - початку 80-х років.

Література

1. Баран В. К. Україна після Сталіна: Нарис історії 1953-1985 рр. / В. К. Баран – Львів: Конвалія, 2012. – 356 с.
2. Бойко О. Д. Історія України: посібник / О. Д. Бойко. – К.: Академвидав, 2014. – 708 с.

3. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 - 80-х років / Г. Касьянов. – К.: Либідь, 2015. – 237 с.
4. Субтельний О. Україна: історія / О. Субтельний. – К. : Либідь, 2016. – 780 с.
5. Український правозахисний рух: збірка статей. – Торонто-Балтімор, 2018. – 564 с.
6. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії / Ю. Шаповал. – К.: Темпора, 2015. – 341 с.

Проблемні питання

1. Чому в повоєнне десятиріччя посилились політичні репресії в Україні?
2. У чому полягала суперечливість економічних реформ 50-х - 60-х років ХХ ст.?
3. У чому полягали особливості українського дисидентського руху 60-х - 70-х років ХХ ст.?

Семінар № 11. УКРАЇНА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ (2 год)

План

1. Утвердження незалежної України. Конституція 1996 року.
2. Соціально-економічний розвиток української держави: проблеми і перспективи.
3. Основні напрями зовнішньої політики сучасної України.
4. Революція гідності.

Питання для самостійного вивчення

1. Політика перебудови М.Горбачова: декларована мета і реальні результати.
2. Зростання політичної активності суспільства. Утворення політичних партій і рухів в Україні.
3. Розгортання державотвірних процесів.
4. Зовнішня політика незалежності України. Прийняття Конституції України.
5. Становище в національній економіці та соціальній сфері.
6. Помаранчева революція.
7. Революція гідності.

Теми доповідей та повідомлень

1. Формування багатопартійної системи в Україні.
2. Україна в умовах незалежності: здобутки і проблеми.
3. Здобутки та прорахунки революції гідності.
4. Проблема входження до ЄС.

5. Стан культури, освіти і науки в Україні на сучасному етапі. Конфесіальна ситуація в сучасній Україні.

Література

1. Алексєєв Ю. М. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985-1999 рр.) / Ю. М. Алексєєв. – К.: Основа, 2019. – 358 с.
2. Барановська Н. Чорнобильська трагедія: нариси з історії / Відп.ред. В. А. Смолій. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. – 254 с.
3. Бойко О. Д. Україна 1991-2015 рр.: Тіні минулого чи контури майбутнього? Нариси з новітньої історії / О. Д. Бойко. – К.: Наукова думка, 2016. – 369 с.
4. Бойко О. Д. Історія України : посібник / О. Д. Бойко. – К.: Академвидав, 2014. – 708 с.
5. Головка В. Українські фінансово-промислові групи в модернізаційних процесах 1991-2009рр. / Відп.ред. С. В. Кульчицький. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2012. – 416 с.
6. Іванченко О. Т. Україна в системі міжнародних відносин: історична перспектива та сучасний стан / О. Т. Іванченко. – К.: Либідь, 2017. – 378 с.
7. Кульчицький С. В. Утвердження незалежності України: перше десятиліття / С. В. Кульчицький // Український історичний журнал. – 2016. – №2. – 12 – 34 с.
8. Литвин В. Політична арена України / В. Литвин. – К.:Либідь, 2014. – 378 с.
9. Українське суспільство на порозі третього тисячоліття / За ред. М. О. Шульги. – К.: Академвидав, 2017. – 578 с.

Проблемні питання

1. Час, що минув після утворення СНД спричинив кілька точок зору:
  - 1) Україна повинна залишитись у складі СНД;
  - 2) Україна повинна вийти з СНД;
  - 3) Україна повинна обмежитись двосторонніми угодами. Яку точку зору ви поділяєте і чому?
2. Розкрийте сутність поняття "державне будівництво" і прокоментуйте його складові в Україні.
3. Схарактеризуйте основні етапи конституційного процесу в Україні.

ВИСНОВКИ ДО МОДУЛЯ 5

◆ Тяжкими, позначеними виснажливою працею і матеріальними нестатками були повоєнні роки. В умовах посилення сталінського тоталітаризму, ідеологічного тиску український народ зумів відбудувати

зруйноване війною господарство. Промисловість досягла довоєнного рівня, в той же час у сільському господарстві, відбудова якого проводилась в надзвичайно складних умовах, ускладнених посухою і голодом 1946-1947 років, цього зробити не вдалося.

- ◆ Вперше за багато століть українські землі були об'єднані в складі УРСР. Україна увійшла в систему світової співдружності і набула статусу суб'єкта міжнародного права.

- ◆ Після смерті Сталіна в житті радянських людей відбулися суттєві зміни, що характеризувались початком десталінізації і здійсненням реформ в усіх сферах життя суспільства. Але часто реформи були недостатньо продуманими, половинчастими, непослідовними, не торкалися основ існуючої системи, не привели до кардинальних змін в економіці та інших сферах суспільного життя. М.С.Хрущов внаслідок змови найближчого оточення був усунутий від влади.

- ◆ Своєрідним символом брежнєвської епохи був жорсткий консервативний курс, який розпочався із спроб реформувати сільське господарство і промисловість. Проте реформи не привели до суттєвих змін.

- ◆ З початку 70-х років темпи соціально-економічного розвитку уповільнюються, наростають такі явища, як безгосподарність, безвідповідальність, заявляють просебе корупція, організована злочинність і «тіньова» економіка. В епоху Брежнєва відбувається реанімація сталінізму, проводиться політика русифікації та жорсткої централізації. В цих умовах набирає сили дисидентський рух.

- ◆ Загострення загальної кризи суспільства поставило на порядок дня питання про необхідність радикальних змін у суспільстві. З приходом до влади М.С.Горбачова в СРСР розпочалася перебудова, яка характеризувалася проведенням економічних реформ, реформуванням політичної системи, демократизацією суспільного життя і гласністю.

- ◆ Бурхливі зміни в суспільстві сприяли відродженню національно-визвольних процесів. Боротьба українського народу за суверенітет і свою державність велась у рамках курсу на розвиток правової держави.

- ◆ Отримання незалежності України відбулось демократичним шляхом.

- ◆ Основними його документами стали Декларація про державний суверенітет і Акт проголошення незалежності України, які законодавчим шляхом створили умови для розбудови незалежної Української держави.

- ◆ Першочерговим завданням після проголошення незалежності України стало державне будівництво, де важливою віхою було прийняття Конституції України - першооснови розбудови держави і суспільства. На новий щабель піднялись міжнаціональні відносини; було створено умови для розвитку цивілізованих міжнаціональних стосунків. Радикально змінились умови діяльності партій, громадських організацій і об'єднань, роль яких у суспільстві зростає.

◆ Економіка України опинилася в ситуації глибокої економічної кризи, що характеризувалась паралічем виробництва, масовим безробіттям тощо. Це негативно позначилось на соціальній сфері, призвело до зниження життєвого рівня населення. Це призвело до занепаду духовності, зростання корупції на всіх рівнях влади, поширення злочинності, втрати довіри населення до влади. В останній час, починаючи з 1999 року, міцніє тенденція до економічної стабілізації, подолано падіння ВВП, почав зростати обсяг промислового виробництва, а з ним і рівень життя людей.

◆ Україна впевнено заявила про себе на міжнародній арені, будує зовнішню політику на принципах демократизму, миролюбності, взаємовигідності.

Навчальне видання

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Методичні рекомендації

Укладач **Березовська** Тетяна Всеволодівна

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 11,8

Тираж 50 прим. Зам. № _____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013 р.